

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA, s.r.o.

Bakalářské prezenční studium
2011- 2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Anna Zvěřinová

Čtení a čtenářské návyky u dětí z dětských domovů

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Zbyněk Němec Ph.D

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Full-Time Studies

2011- 2015

BACHELOR THESIS

Anna Zvěřinová

Children's Reading and Reading Behaviour in Orphanages

Prague 2015

The bachelor work supervisor:

Mgr. Zbyněk Němec Ph.D

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky.....

Vlastnoruční podpis

Anotace

Tato bakalářské práce se věnuje tématu dětského čtenářství v dětských domovech. V teoretické části se věnuje historii výzkumů v oblasti dětského čtenářství, dále vlivům rodiny, školy a také knihoven na čtenářské návyky dítěte a v neposlední řadě se zajímá o projekty na podporu čtenářství.

V praktické části je uveden metodologický postup výzkumu, který je součástí práce, a následná analýza sesbíraných dat.

Klíčová slova

- čtenářský výzkum, dětské čtenářství, dětské domovy, projekty, vliv rodiny a školy

Annotation

This thesis focuses on the topic of children's reading in orphanages. The theoretical part is about the history of research on children's reading, also about influence of the family, schools and libraries to the reading habits of the child. Last but not the least the thesis is interested in projects to advance reading .

The practical part includes methodological research process and subsequent analysis of collected data .

Key words

- children's reading, influence of the family and school, orphanages, projects, reading research

OBSAH

ÚVOD.....	8...
1. TEORETICKÁ ČÁST	
1.1 Historie výzkumů dětského čtenářství.....	10...
1.2 Současné výzkumy.....	11...
1.2.1 Výzkum dětského čtenářství v dětských domovech.....	12...
1.3 Vliv prostředí na rozvoj čtenářství.....	12...
1.3.1 Rodinné prostředí.....	12...
1.3.2 Školní prostředí.....	13...
1.4. Jak podpořit rozvoj dětského čtenářství ve školním prostředí.....	14...
1.4.1 Čtenářský deník.....	14...
1.4.2 Seznam doporučené četby.....	15...
1.4.3 Práce s textem.....	15...
1.5 Vliv veřejných a školních knihoven.....	16...
1.5.1 Vliv veřejných knihoven.....	16...
1.5.2 Vliv školních knihoven.....	17...
1.6 Čtenářské návyky českých dětí.....	18...
1.6.1 Jak děti vnímají čtení knih.....	19...
1.6.2 Elektronické knihy.....	19...
1.7 Projekty na podporu dětského čtenářství.....	20...
1.7.1 Celé Česko čte dětem.....	20...
1.7.2 Rosteme s knihou.....	20...
1.7.3 Noc s Andersenem.....	21...
1.7.4 Čtení pomáhá.....	21...
1.7.5 Březen – měsíc čtenářů.....	21...
1.7.6 Den dětské knihy.....	22...
1.7.7 Čtenářské kluby.....	22...
1.8 Ústavní výchova.....	23...
1.8.1 Nařízení ústavní výchovy.....	23...

1.8.2 Dětské domovy.....	23...
1.9 Čtení a podpora čtenářství v dětských domovech.....	25...
1.9.1 Teoretická opatření pro podporu čtenářství v dětských domovech.....	25...

2. METODOLOGICKÁ ČÁST

2.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	27...
2.2 Hypotézy.....	28...
2.3 Kdo je čtenář?.....	28...
2.3.1 Vnitřní faktory ovlivňující čtenářství.....	29...
2.4. Typ výzkumu.....	29...
2.4.1 Výzkumný vzorek.....	30...
2.4.2 Technika sběru dat.....	30...

3. ANALYTICKÁ ČÁST

3.1 Otázka č. 1.....	31...
3.2 Otázka č. 2.....	32...
3.3 Otázka č. 3.....	33...
3.4 Otázka č. 4.....	35...
3.5. Otázka č. 5.....	36...
3.6 Otázka č. 6.....	37...
3.7 Otázka č. 7.....	38...

ZÁVĚR.....	41...

Úvod

Četba je specifický způsob jak získávat informace. Je to něco mezi cíleným učením a pasivně tráveným časem. Ačkoliv při čtení nevyvíjíme fyzickou aktivitu, náš mozek se musí soustředit a zapojuje různá mozková centra. Prožitek z knihy nás také může doopravdy unavit. Můžeme tedy předpokládat, že osoby, které začnou „trénovat“ svůj mozek například četbou už v dětství, budou mít třeba lepší představivost, paměť či schopnost rozumět textu.

České čtenářství, obzvláště to dětské, začíná být opět probíráno nejen kvůli chystaným reformám školského systému. Projektů na podporu dětského čtenářství je sice mnoho, ale žádný z nich necílí na specifickou cílovou skupinu – na děti z dětských domovů.

Téma četby a čtenářství bylo vybráno poněvadž se zdá, že v současnosti se četba dostává trochu do pozadí. Nejen za tradiční televize, ale častěji již za počítače, tablety a smartphony. Dokážeme se zabavit mnoha jinými způsoby, stejně jako informace zvládneme najít během minuty a nemusíme kvůli nim pátrat v knihách.

Cílem této práce není dokázat, že četba je nezbytností i do budoucnosti. Chceme poukázat na to, že četbu – možný nástroj k rovným příležitostem, pomocníka při rozvíjení představivosti, nenápadného objevitele nových obzorů – je třeba poskytovat právě těm, kteří mají svůj start do života ztížený faktem, že nežijí ve funkční rodině, ale byli svěřeni do ústavní výchovy.

Výsledky této práce, ať už budou jakékoliv, mohou být použity například pro vznik projektu na podporu dětského čtenářství přímo v dětských domovech nebo jako inspirace pro vychovatele a vychovatelky v dětských domovech. Je možné, že výsledky budou překvapivé i pro ně.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Historie výzkumů dětského čtenářství

Již na konci 19. století se začaly v pedagogických časopisech objevovat články o čtenářských zájmech u dětí, nejednalo se však ještě o konkrétní výzkumy. Otakar Kádner, pedagog, a Otakar Hostinský, profesor, byli mezi prvními, kteří se věnovali psychologii dětského čtenářství. Knihovník Bohuslav Koutník se věnoval tématu podnětů, které mohou předat právě knihovny a knihovníci. Také mu vyšla publikace *Čtenář a kniha* (1926). Začala se také výrazněji řešit dívčí četba, které se věnovaly L. Jakubičková a A. Jirásková.

První obsáhlejší a ucelenější práce se objevily v roce 1930 – např. *Anketa o dětské četbě* od Marie Poppeové, odborné učitelky i autorky beletrie, či *Čtenářský výzkum pražského dítěte* od Jaroslava Freye, knihovníka a spisovatele.

Tyto práce ještě nebyly metodicky příliš vyvážené a často šlo o výzkum jen podobou ankety. Autoři prvních prací nebyli psychologové, ale spíše knihovníci, kteří měli jistou tendenci vycházet z knihovnických záznamů. Vyjimku tvoří až kniha *Dětská četba* z roku 1939 od Františka Pražáka, který se živil jako učitel a knihovník. Také se zasloužil o vznik České pedagogické společnosti¹ a Ústřední pedagogické knihovny.² Pojetí knihy je poučnější než dříve, avšak zda nejde ani tak o výzkumný charakter jako spíše shrnutí stavu a výsledků zahraničních i domácích anket/výzkumů.

Po druhé světové válce vyšla kniha, ze které se dá dodnes dobře čerpat. Jde o *Psychologii mladého čtenáře* z roku 1963 od Františka Hyhlíka, který byl proděkanem fakulty pro vědu a výzkum. Kniha je převážně pojata z

¹ MARKOVÁ, Alena. Pracovní sešit k MUP. *Česká společnost v novodobé Evropě 1914-1945. Období 1914-1945*. Diplomová práce. Technická Univerzita v Liberci, 2014

² ULLRICHOVÁ, Jana. *František Pražák a Ústřední pedagogická knihovna v Brně*. Duha 5, č. 4, s. 11-12., 1991

psychologického hlediska, nicméně věnuje se i pohledu na práci knihovníka. Hlavně je v ní ale vidět, jak se prohloubily metody výzkumu, které se do té doby v Československu příliš nepoužívaly. Hyhlíkovo dílo jistě ovlivnilo veřejný zájem o dětské čtenářství a také metodickou stránku výzkumů.

Až teprve deset let po *Psychologii mladého čtenáře* vyšla mezi ostatními knihami jedna významnější práce. Byla jí publikace Vladimíra Smetáčka *Vybrané kapitoly z psychologie čtení a čtenáře*, která bohužel vyšla pouze v malém nákladu.

1.2 Současné výzkumy

Jeden ze dvou výzkumů, ze kterých práce vychází, se jmenuje *Jak čtou české děti?*³ z roku 2002 od Ivana Gabala, sociologa a zakladatele Občanského fóra, a Lenky Václavíkové Helšusové, socioložky. Jak je patrné z názvu, je zaměřen opravdu na dětské čtenářství. Je pravděpodobně jedním z nejvýznamnějších čtenářských výzkumů v historii České republiky.

Dalším velmi důležitým výzkumem, co se týče dětského čtenářství, je výzkum *České děti jako čtenáři*⁴ z roku 2012. Vycházel z již zmíněného výzkumu *Jak čtou české děti?* a výsledky s ním porovnával. Za tímto novějším výzkumem stojí Hana Friedlaederová a Lucie Vrbíková, při výzkumu je podporovala Národní knihovna České republiky. V této bakalářské práci se budou výsledky výzkumu srovnávat právě s tímto výzkumem z roku 2012.

V posledních letech organizuje Ústav pro českou literaturu Akademie Věd České republiky ve spolupráci s Národní knihovnou České republiky cyklus výzkumů nazvaný *Čtenáři a čtení v České republice*.⁵ Výzkumy zatím proběhly v letech 2007, 2010 a 2013. Vedl je Jiří Trávníček,

³ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online, cit. 2015/14/02] cit. Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

⁴ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z: http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

⁵ ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU AV ČR. [online, cit. 2015/03/05]Dostupné z: <http://www.ucl.cas.cz/cs/ctenari-a-cteni>

literární historik a kritik. Jak je ale uvedeno výše, nešlo o výzkum zaměřený na děti. I tak jsou však výsledky zajímavé a podnětné.

1.2.1 Výzkum dětského čtenářství v dětských domovech

Výzkum zaměřený výlučně na dětské čtenářství v dětských domovech se podařilo dohledat pouze jediný. Je z roku 2011 a byl realizován studentkou magisterského studia Ústavu informačních studií a knihovnictví.⁶ Je až s podivem, že do té doby pravděpodobně žádný podobný výzkum nevznikl.

Téma výzkumu prezentovaného v této práci bylo zvoleno bez předchozí znalosti výzkumu výše uvedeného a byl vytvořen nezávisle na výše uvedeném. Podobnost otázek souvisí s tím, že oba dotazníky byly sestaveny a inspirovány stejnými zdroji informací o čtenářství v České republice obecně.

1.3 Vliv prostředí na rozvoj čtenářství

1.3.1 Rodinné prostředí

Obecně se soudí, že rodina má na dětské čtenářství dvakrát až třikrát větší vliv, než kdy může mít škola.⁷ Jestliže se v rodině příliš nečte nebo není prostředí ke čtení podnětné, škola může tento handicap nahradit pouze částečně, poněvadž to bude vždy méně intenzivní přístup, než v rodině. Dá se tedy říct, že v dětském čtenářství je hlavním hybatelem rodinné prostředí a ne to školní.

Význam rodiny pro dětské čtenářství a jeho rozvoj tkví ve čtenářské vyzrállosti rodičů. Pokud v rodině není k četbě dobrý vztah, nejde jen o možný

⁶ CHRÁSTOVÁ, Lucie. *Role četby v dětských domovech v České republice*, 2011

⁷ VĚŘÍŠOVÁ, Irena , KRÜGER Květuše, BĚLINOVÁ Eva a kolektiv: *Kudy vede cesta ke čtenáři?*, GAC, Praha 2007

deficit v budoucím v zdělání, ale poukazuje to i na málo komunikativní prostředí a pasivní životní styl. Samotná četba totiž není jediný faktor, poněvadž na ní může navazovat i komunikace o četbě.

Samotné děti uvádějí, že jim doma rodiče četli. Polovina dotázaných uvedla, že jim rodiče četli pravidelně, 41% pak četlo s rodiči alespoň občas. V roce 2012 však 12% dětí uvedlo, že jim nikdo nepředčítal.⁸

Děti, které v současnosti čtou a čtení je baví, uvedly, že jim rodiče četli, dokonce v 70% případů. Naopak děti, které skoro vůbec nebo nikdy nečtou uvedly ve 25% případů, že jim nikdo pravidelně nepředčítal

Společné čtení s rodiči s narůstajícím věkem dítěte klesá. Zatímco v deseti letech četlo s rodiči 24% dotázaných, v jedenácti letech je to 11% a ve čtrnácti letech dokonce již pouze čtyři procenta.⁹

Zajímavá jsou také čísla, která ukazují, jak děti ovlivňují čtenářské návyky jejich rodičů. Je-li v rodině otec-čtenář, poté děti uvádějí, že:

- je čtení baví ve 21%,
- je čtení docela baví ve 43%

Pokud však je čtenářkou matka, výsledky vypadají jinak:

- čtení baví 17% dětí,
- a čtení docela baví 42% dětí.⁸

Proč tomu tak je nedokážeme přesně vysvětlit. Zda to souvisí k rozdělení rolí v domácnosti nebo překází o nedostatek času. Hypotézy se různí.

1.3.2 Školní prostředí

Jak jsme již uvedli, traduje se, že škola pouze doplňuje již vytvořené čtenářské návyky. Má-li tedy dítě vztah k četbě již z rodiny, škola tento vztah

⁸ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z. http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

⁹ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

zhodnocuje a rozvíjí. Avšak má-li jít o doplnění či dokonce substituci nedostatku čtenářských návyků u nečtenáře, je vliv školy pouze třetinový v porovnání s vlivem rodiny.

Zajímavým fenoménem jsou také školní knihovny. Lehce přes polovinu dětí sice má školní knihovnu mají k dispozici, ale nikdy do nich nechodí. Ve 13% případů děti ani neví, zda se u nich ve škole knihovna nachází.¹⁰

1.4 Jak podpořit rozvoj dětského čtenářství ve školním prostředí

1.4.1 Čtenářský deník

Právě na „nerozhodnuté“ děti by měla být mířená výuka českého jazyka a literatury ve školách. Zvláště na prvním stupni můžeme děti ovlivnit a nasměrovat je k čtenářství. Je několik způsobů, jak četbu žákům přiblížit. Důležité je dát si pozornost na pouze jednostrannou komunikaci nebo na arogantní či nedůvěřivý vztah k vlastní dětské četbě. Naopak je dobré vést s dětmi dialog o tom, co zrovna čtou či jaká četba je baví.

Samozřejmě jde také o využití povinných aktivit. Zde se nabízí představa, kdy žáci dostanou seznam doporučených děl a mají povinnost si vést čtenářský deník. Ten by však nemusel být pouze suchým výpisem informací o autorovi a knize. Mohl by obsahovat vlastní žakovy dojmy, žák by v něm mohl uvést pouze pár pasáží, které ho zaujaly apod. V této představě by se deník neznámkoval, ale děti by musely o každé své přečtené knize krátce promluvit před spolužáky. Bylo by to jak sdělení o nové knize, která žáky může zaujmout, tak i přínosné mluvnické cvičení. Navíc, pokud knihu prezentuje

¹⁰ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z: http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

spolužák, dá na jeho doporučení 43% žáků, kdežto na doporučení učitele přihlíží při výběru knihy pouze 10%.¹¹

Toto mluvnické cvičení by mohlo být příležitostí, jak se naučit vystupovat před ostatními. Žák by mohl zdůvodnit svůj výběr knihy, sám seznámit ostatní s tématem knihy. Po prezentaci knihy by následovalo vlastní sebehodnocení, následně by jej mohli zhodnotit spolužáci – zde by bylo vhodné ohlídat, aby nejprve padaly pochvaly než návrhy na zlepšení či snad kritika.

1.4.2 Seznam doporučené četby

Otázka, jak sestavit správně seznam doporučené četby, je vcelku ošemetná. V českých školách nadále převažuje systém, kdy seznam četby sestaví pouze učitel. Pokud však máme zájem o podporu čtenářských návyků u dětí, které mají k četbě spíše neutrální vztah, je dobré zapojit do sestavení seznamu i žáky. Také lze stanovit např. pouze tři až pět titulů, které děti musí závazně přečíst a provést o nich záznam. Další díla se mohou předčítat a rozebírat v hodinách, některá je také možné shlédnout jako filmovou či rozhlasovou adaptaci. Nejde sice o čtení v pravém slova smyslu, nicméně je zde předpoklad, že by takový postup mohl pomoci dětem, které ještě k četbě nemají vyloženě kladný vztah, a které nejsou vedené k četbě v rodině.

1.4.3 Práce s textem

Zajímavé jsou také metody pro podporu čtenářství, které jsou spojené s prací s textem. Vybereme titul ze sestaveného seznamu doporučené

¹¹ VĚŘÍŠOVÁ, Irena , KRÜGER Květuše, BĚLINOVÁ Eva a kolektiv: *Kudy vede cesta ke čtenáři?*, GAC, Praha 2007

četby. Po jeho přečtení se snažíme, aby děti o textu samostatně hovořily, dovedly text zhodnotit a svůj názor podložit argumenty, a hlavně aby dokázaly formulovat hlavní myšlenku textu. Je také dobré zeptat se dětí, zda si umějí představit, jak by mohl děj pokračovat.

Z výzkumu také vyplynulo, že má-li dítě k četbě kladný přístup, má jeho čtenářství pozitivní vliv i na vztah ke škole.¹² Děti, které čtou, mají větší potenciál při práci s textem a dovedou mu lépe porozumět. Žáci-čtenáři uvádějí, že je ve 47% baví výuka českého jazyka.¹² Proto je velmi důležité, aby si vyučující více všímali žáků-nečtenářů a věnovali jim větší pozornost např. v práci s psaným textem a porozumění textu. Je totiž bohužel smutným faktem, že škola, díky četbě či nečetbě, reprodukuje sociální nerovnost, místo aby ji tlumila.

1.5 Vliv veřejných a školních knihoven

1.5.1 Vliv veřejných knihoven

Na čtenářské zvyky a chování má zajisté vliv i veřejná knihovna dostupná v místě bydliště či studií dítěte. V místě bydliště má knihovnu 91% dotázaných dětí, pravidelně ji však nenavštěvuje ani polovina (48%) a třetina dětí (35%) uvádí, že do knihovny nechodí či v ní dokonce ani nebyly. Děti, které uvedly, že do knihovny chodí, čtou jednou či dvakrát týdně v 77% případů.¹³

Do knihovny však děti nedocházejí pouze za četbou či kvůli půjčení knih. Děti uvedly, že do knihovny chodí také kvůli plnění školních úkolů. Doprovodný program knihoven přivádí 35% dětských návštěvníků. Drtivá

¹² VĚŘÍŠOVÁ, Irena , KRÜGER Květuše, BĚLINOVÁ Eva a kolektiv: *Kudy vede cesta*

ke čtenáři?, GAC, Praha 2007

¹³ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online cit. 2015/21/03] Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

většina (90%) je se svou místní knihovnou spokojena a 83% dětských návštěvníků do ní chodí rádo.¹⁴ Když už děti navrhly možné změny, uváděly, že by se jim líbilo, kdyby si mohly půjčovat čtečky elektronických knih (24%) nebo by v regálech častěji našly knižní novinky (22%).¹⁴

Cestou elektronických knih se dala Městská knihovna v Praze. Již od roku 2009 se Městská knihovna v Praze rozhodla rozšířit svou sbírku elektronický dokumentů. Tento rok začala distribuovat elektronické verze klasických českých knih, u kterých již vypršel nárok na autorská práva. Momentálně tak nabízí více než tisíc titulů ke stažení úplně zadarmo.¹⁵ Tento krok by jistě mohl oslovit i mladé čtenáře.

Do knihoven většinu dětí poprvé zavedly rodiče, ale později ji nejčastěji navštěvují s kamarády (41%) či se školou (22%).¹⁶

Jak je vidno, i zde měli hlavní úlohu rodiče, kteří podnikli návštěvu knihovny. Celkem zřejmě vyplývá, že tuto možnost děti v dětských domovech v naprosté většině nemají. Vhodným řešením by bylo oslovit vedení domovů či vychovatele, aby s dětmi návštěvu místní knihovny podnikli, ideálně v pravidelných intervalech – např. frekvence jednou za měsíc se zdá celkem reálnou a proveditelnou představou.

1.5.2 Vliv školních knihoven

Knihovna přímo ve škole má jisté výhody oproti té veřejné. Nemá-li dítě knihovnu doma, dá se předpokládat, že nemá ani příliš velké čtenářské vzory. Pokud je však knihovna ve škole, kterou dítě navštěvuje, je mnohem

¹⁴ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/21/03] Dostupné z: http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

¹⁵ <http://www.mlp.cz/cz/projekty/e-knihovna/e-knihy/navody-tipy-instrukce/>

¹⁶ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online cit. 2015/21/03] Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

větší pravděpodobnost, že se o ní dítě dozví či ji navštíví, než jaká je u knihovny veřejné.

Děti uvádějí, že:

- ve škole knihovnu mají (71%)
- neví, zda mají školní knihovnu (13%)
- do školní knihovny chodí (45%)
- z toho polovina do ní chodí alespoň jednou či dvakrát týdně¹⁵

Údaje k tomuto tématu se v obou srovnávaných výzkumech rozbíhají v počtu dětí, které školní knihovnu nenavštívily ani jednou. Zatímco v roce 2002 to uvedlo 55% dotázaných,¹⁷ v roce 2013 to bylo už „jen“ 51%.¹⁸ Mohla by to být první vlaštovka v pozitivním trendu.

Jaké mohou být vnější příčiny toho, že děti do knihoven – ať už veřejných či školních – nechodí? V první řadě je může ovlivnit příklad v domácím prostředí. Nechodí-li rodiče do knihovny, nelze příliš očekávat, že knihovnu bude navštěvovat jejich dítě. Je také dobře možné, že kamarádi dítěte, či jeho parta, do knihovny nechodí a dítě se pouze nechce odlišovat. Něktře děti také uváděly, že v knihovnách nejsou aktuální tituly nebo že si informace např. do školy mohou snadněji najít na internetu.¹⁶

1.6 Čtenářské návyky českých dětí

Nejdříve se podíváme na výsledky studie z roku 2002 *Jak čtou české děti?* Z této studie vyplynulo, že denně – alespoň chvíli – čte 28%, což je téměř třetina dětí. Takový výsledek vyznívá velice dobře. Z těchto 28% uvedlo 7% dětí, že čtou denně i několik hodin denně, zbylých 21% vzalo denně knihu

¹⁷ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online cit. 2015/21/03] Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

¹⁸ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z: http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

do ruky alespoň na chvíli. Téměř čtvrtina dětí (24%) čte jednou či dvakrát týdně, přičemž stejný počet nečte téměř vůbec. Lze tedy říci, že pravidelně čte lehce přes polovinu dětí, 21% dětí nečte vůbec. Zbylé děti můžeme označit jako příležitostné čtenáře. Bohužel je pravděpodobnější, že v budoucnu z nich budou spíše nečtenáři než čtenáři.¹⁶

Výsledky studie novější, z roku 2012, nazvané *České děti jako čtenáři*, ukazují změny a to především k lepšímu. Čtení denně uvedlo 13% , několikrát týdně čte 29%. Odpověď „vůbec nebo téměř nikdy“ uvedlo 10% dotázaných. Pravidelně tedy čte 42%, což je oproti roku 2002 nárůst o 14%.¹⁷

Co by mohlo být příčinou? Lze uvažovat o vlivu populárních fantasy knižních sérií, které bývají později zpracovány do filmů i seriálů nebo o vlivu elektornických knih, které jsou dostupné online a občas i zdarma.

1.6.1 Jak děti vnímají čtení knih

Vztah dětí ke čtení se velmi liší, jak se dá ostatně čekat vzhledem k individuálním rozdílům mezi dětmi. Děti čtení baví (47%), třetina z nich si uvědomuje, jak je čtení důležité pro vzdělání. Zároveň čtení některé děti vnímají pouze jako povinnost (27%), do které jí nutí rodiče (23%). Čtení je však podle dětí také ztráta času (9%), je zastaralé (7%) a za trapné ho označuje dokonce 5% dotázaných dětí. Pozitivní dojem ze čtení má však naprostá většina dětí.¹⁹

Je důležité si uvědomit, že dnešní děti mají mnohem více podnětů z okolního světa, než dřívější generace. Nejde jen o pozitivní věci – jako např. možnost cestovat či zvolit si vlastní styl – protože každá změna přináší i špatné stránky.

¹⁹ ČESKÁ SEKCE IBBY [online, cit. 2015/22/04] Dostupné z. http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

U dnešních dětí je celkem dobře patrný pasivní životní styl. Nejoblíbenějším způsobem, jak trávit volný čas, je sledování televize.¹⁹ Děti uvádí, že je pro ně čtení knih namáhavé (až 18%)¹⁹. Nicméně fascinace novými technologiemi dává paradoxně šanci i knihám.

1.6.2 Elektronické knihy

Obecně se na elektronické knihy hledí buď jako na rizikový faktor, který přivede tradiční knihy k zániku, nebo jako na velkou příležitost, jak dětem zprostředkovat literaturu pro ně zábavnější cestou. Ve světě, v kterém je běžná elektronika již zastaralá a téměř každý má tablet či smartphone, elektronické knihy se zdají být zlatou střední cestou. Pravděpodobně to budou ony, které nalákají nové čtenáře.

E-knihy a čtecí zařízení mají několik nesporných výhod, které si uvědomují i tradiční čtenáři. Jednou z nich je přístupnost. Abyste mohli číst e-knihu, nemusíte mít nutně čtečku. Stačí stolní počítač, notebook, tablet, mobil. Výhoda e-knihy tkví také v její skladnosti. Díky jednomu čtecímu zařízení lze u sebe mít více titulů.

Jelikož mezi největší „nepřátele“ četby patří vedle tradiční televize čím dál více i vymoženosti moderní techniky, je logické obrátit se v popularizaci četby k těmto netradičním cestám.

Pro děti v dětských domovech by mohlo jít o zajímavé spojení tradiční četby s novou technologií. Již delší dobu se mluví o tom, že v dětských domovech děti nestrádají materiálně. V posledních letech se stal fakt, že firmy přispívají např. na dětský domov, dobrou PR strategií. Také jsme svědky každoročních vánočních akcí, kdy v obchodních centrech stojí velké vánoční stromy ověšené přáními od dětí z dětských domovů. Faktem je, že děti v domovech mají velké množství hraček i moderních technologií, a proto je velmi často těžké je něčím zaujmout, poskytnout jim něco nového, co ještě neznají a vzbudit u nich zájem.

Elektronické knihy a čtečky by mohly dětem ukázat, že literatura není jen pro „šprty“, mohly by nastínit, že i když člověk čte, může u toho být „cool“.

1.7 Projekty na podporu dětského čtenářství

V posledních deseti letech se v České republice rozběhlo několik projektů na podporu dětského čtenářství. Některé více, jiné méně úspěšně. Představíme nyní několik jak neznámějších, tak i méně známých, ale také velmi zajímavých projektů.

1.7.1 Celé Česko čte dětem

Česko čte dětem je obecně prospěšná společnost. Jejím cílem je, aby rodiče předčítali svým dětem. Nejen proto, že čtení podporuje představivost, ale také utužuje vztah mezi dítětem a rodičem, což pomáhá správnému emočnímu i sociálnímu vývoji dítěte.

Její úspěchy dokládá např. Ocenění ŽIHADLO 2012 za nejlepší televizní spot,²⁰ nebo také umístění mezi pěti nejlepšími účastníky v soutěži Neziskovka roku 2014.²¹

1.7.2 Rosteme s knihou

²⁰ SOUTĚŽ O NEJLEPŠÍ VEŘEJNĚPROSPĚŠNOU KAMPAŇ.[online, cit. 2015/22/04]
Dostupné z: http://www.zihadloroku.cz/clanek/74/7_16/minule-rocniky-zihadlo_archiv/rocnik-2012/

²¹ CELÉ ČESKO ČTE DĚTEM. [online, cit. 2015/22/04] Dostupné z: <http://celeceskoctedetem.cz/o-nas/nase-uspechy>

Kampaň na podporu čtení v České republice vznikla díky občanskému sdružení Svaz knihkupců a nakladatelů již v roce 2005. Představila se tenkrát na Světě knihy Brno.²² Za cíl má rozšířit aktivity jako jsou literární soutěže, besedy s autory, literárně-výtvarné dílny či workshopy. Její projekty – *Souboj čtenářů* či *Spisovatelé do škol* – svědčí o tom, že své cíle naplňují.

1.7.3 Noc s Andersenem

Celá akce vznikla z touhy udělat něco s neutěšenou situací dětského čtenářství v Čechách. První Noc s Andersenem proběhla v roce 2000 jako lokální záležitost v uherskohradištské knihovně. Následně se myšlenka rozšířila do celé České republiky velice rychle. V roce 2001 se účastnilo již čtyřicet knihoven, o další rok později již sedmdesát jedna a v letošním roce 2015 už se jednalo o úctyhodné číslo šest set padesát jedna.²³

1.7.4 Čtení pomáhá

Čtení pomáhá se opírá vyloženě o konkrétní výsledky dětského čtenářství. Projekt, běžící od roku 2011, totiž podporuje různé charity, kterým během kalendářního roku rozdává až deset milionů korun.

Princip je takový, že si žák vybere knihu, z které si chce udělat vědomostní test. Pokud uspěje, symbolicky věnuje padesát korun na projekt, který ho zaujal. Knihy jsou rozdělené do kategorií 1.-5. třída, 6.-9. třída a střední školy mají vlastní kategorii.

V roce 2012 se díky projektu Čtení pomáhá přerozdělily knihy za dvě stě padesát čtyři korun mezi různé dětské domovy.²⁴

²² ROSTEME S KNIHOU. [online, cit. 2015/04/22] Dostupné z: <http://www.rostemesknihou.cz/cz/o-kampani/aktivity-kampane/>

²³ NOC S ANDERSENEM [online, cit. 2015/04/22] Dostupné z: <http://www.nocsandersenem.cz/o-projektu.html>

²⁴ NOVINKY. [online, cit. 2015/12/05] Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/deti/255919-deti-z-detskych-domovu-dostanou-diky-charite-knihy-za-ctvrt-milionu.html>

1.7.5 Březen – měsíc čtenářů

Vývoj měsíce března, jako měsíce čtenářů, nebyl jednoduchý. Nejprve – ve druhé polovině 20. století - byl březen zasvěcen knize obecně. Poté byl od roku 1998 do roku 2008 měsícem internetu a teprve od roku 2010 jde o Březen – měsíc čtenářů.²⁵ Prvního ročníku se účastnilo více než 200 knihoven.²⁶ Během projektu se sbírala data od nečtenářů i čtenářů příliš nenavštěvujících knihovny, také se konala akce *Týden čtení* při které se pro čtení vybírala netradiční místa.

1.7.6 Den dětské knihy

Akce se zrodila roku 2006 v Městské knihovně Děčín jako oslava dětského čtenářství.²⁷ Hned další rok se akce stala celorepublikovou a slaví se vždy v sobotu před první adventní nedělí.

Je ale třeba si uvědomit, že je rozdíl mezi Dnem dětské knihy a Mezinárodním dnem dětské knihy.²⁸ Ten se každoročně slaví 2. dubna a pojí se s výše zmíněnou akcí *Noc s Andersenem*.

1.7.7 Čtenářské kluby

²⁵ SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRAOVNÍKŮ ČR. [online, cit. 2015/12/05]
Dostupné z: <http://skip.nkp.cz/akcBMC2010.htm>

²⁶ GEIBISCH, Roman. *Březen – měsíc čtenářů 2011*. Bulletin SKIP č.1. 2011 [online cit. 2015/13/05] Dostupné z: http://skip.nkp.cz/Bulletin/Bull11_104.htm

²⁷ KUBŠOVÁ, Eva. *Co je „Den pro dětskou knihu“?*, 2014 [online cit. 2015/13/05] Dostupné z: <http://www.dendetskeknihy.cz/>

²⁸ ČESKÁ TELEVIZE. [online, cit. 2015/13/05] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/119722-i-detske-knihy-maji-svuj-den/>

Projekt, za kterým stojí pedagogové, speciální pedagogové i knihovníci, si dává za cíl oživit čtenářství jako způsob rovných příležitostí ke vzdělání pro různě znevýhodněné děti – ať už jde o jejich sociální prostředí či specifické poruchy učení. Dosáhnout toho chce pomocí zakládání čtenářských klubů na prvním stupni základních škol. Tyto kluby mají dětem ukázat, že čtení je zábavné i poučné, a že není třeba se ho bát. Tím si slibuje posílení čtenářských návyků u zapojených dětí.

Jelikož jde o projekt navázaný na školy, probíhá převážně během školního roku. Kluby se většinou setkávají jednou týdně na hodinu a půl. Ukazují také alternativní přístup k četbě – např. poslechem audioknih.

Jak je vidět, kromě ojedinělé sbírky od projektu *Čtení pomáhá*, se žádný velký a známý projekt nevěnuje přímo podpoře čtenářství v dětských domovech. Což je celkem paradoxní situace připustíme-li, že děti z dětských domovů nemají tak rozvinutý vztah k četbě, a naopak by potřebovaly co nejvíce motivace a podpory.

1.8 Ústavní výchova

Ústavní výchova, její instituce a pracovníci bývají veřejností vnímány spíše jako restriktivní služba, ačkoli má funkci opačnou. Ústavní výchova, dle zákona č. 109/2002 Sb., má naopak zajišťovat práva dětí a mládeže na výchovu, vzdělání, bezpečí a celkový psychický i fyzický harmonický rozvoj jedince. Důraz se vždy klade na zájmy dítěte a všechny strany se snaží najít pro dítě nejlepší řešení.

O ústavní výchově rozhoduje soud, většinou na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí (např. obecní úřad s rozšířenou působností). Laik může mít na ústavní výchovu zkreslený názor, neboť se mu může plést s podobnými pojmy jako je např. „ochranná výchova“. Je také možné, že u lidí stále převládá pouze představa, že se ústavní výchova omezuje jen na dětské

domovy. V moderní pedagogice a sociologii se ale ukazují i jiné cesty při naplňování smysli ústavní výchovy.

1.8.1 Nařízení ústavní výchovy

Dítě, kterému soud nařídí ústavní výchovu, nemusí rovnou putovat do dětského domova. Naopak, soud se vždy snaží nalézt pro dítě vhodnou fyzickou osobu, do jejíž péče by dítě svěřil. Jedinec tak může dostat poručníka, opatrovníka či pěstouna.

Rozdíl mezi pěstounem a poručníkem nebývá vždy zřejmý. Nicméně jednoduchým rozdílem, určujícím kdo je kdo, je skutečnost, zda fyzická osoba zodpovědná za dítě má vůči němu také vyživovací povinnost. Poručník tuto povinnost nemá. Naopak musí podávat zprávy o stavu dítěte, případně řádně spravovat jeho účty.

Pěstouni mají právo na pěstounské dávky, neplní-li rodiče dítěte svou vyživovací povinnost. Pěstoun nemůže rozhodovat za svěřené dítě ve věcech, kde je třeba souhlas zákonného zástupce. Také je důležité si uvědomit, že pěstoun by měl dbát na trvalý kontakt dítěte s rodičem a na udržování či rozvíjení jejich vztahu.

1.8.2 Dětské domovy

Dětský domov je jedním ze zařízení ústavní výchovy. Jeho úloha je preventivně výchovná, snaží se tedy předcházet negativním vlivům ohrožujícím vývoj dítěte, poskytuje dítěti bydliště a dohlíží na jeho vzdělávání.

Do dětského domova se umisťují děti od 3 let do 18 let věku. Děti zde mohou zůstat i déle, pokud dokončují přípravu na povolání a pokud mu to vedení dětského domova dovolí, nejdéle však do 26 let.

Ke konci loňského roku bylo v České republice téměř 150 dětských domovů – naprostá většina z nich byla zřízena kraji.²⁹

Během výzkumu k této práci bylo navštíveno pět dětských domovů a všechny byly tzv. rodinného typu. Děti s vychovatelem či vychovatelkou tvořily rodinnou skupinku, která měla samostatný životní prostor – buď vlastní řadový dům či patro ve větším společném domě. Tento styl je na první pohled přátelštější, atmosféra zde je přívětivější a více napodobuje rodinné prostředí. Děti mají své domácí práce a podílejí se na chodu domácnosti.

²⁹ SocioFactor s.r.o. *Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi*. [online cit. 2015/15/04] 2014. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/17905/analyza.pdf>

1.9 Čtení a podpora čtenářství v dětských domovech

Čtenářství v dětských domovech zaostává zřejmě kvůli chybějícímu vlivu rodiny, který je pro vývoj čtenářství určující. Roli rodičů vedoucích děti ke čtení by v ideálním případě měli přebrat vychovatelé a vychovatelky. To je však ve většině případů nereálné kvůli kapacitním důvodům. Je tedy třeba přemýšlet, jak děti k četbě motivovat, a jak podpořit jejich vztah k literatuře tak, aby si o knihách děti povídaly i mezi sebou.

1.9.1 Teoretická opatření pro podporu čtenářství v dětských domovech

Zde by bylo třeba apelovat na vychovatele. Ačkoliv je jasné, že nejde nahradit individuální vztah mezi rodiči a dítětem, vychovatelé by se mohli cíleně s dětmi častěji bavit o knihách, doporučovat jim některé k přečtení, ale hlavně vytvářet zpětnou vazbu, aby si dítě mohlo s někým o dojmech z knihy popovídat.

Po vytvoření alespoň počátečního zájmu o knihy by přicházely v úvahu i jiné aktivity, např. „čtenářský klub“ kde by více dětí četlo jednu knihu a poté se o ní spolu bavily. Kreativitě se však nekladou, vychovatelé by také mohli vymýšlet venkovní hry inspirované dobrodružnou četbou pro mládež či různé soutěže např. o nejpovedenější kresbu literární postavy. Děti by se tak dostávaly k tématu čtení a literatury i díky jiným zdrojům, které by neměly přímo spojené s četbou.

Zajímavý nápad, který již jeden dětský domov realizoval³⁰ je společný nákup knih. Děti si mohou vybrat knihy, které je zajímají nebo o kterých slyšely a uzná-li je pracovník za vhodné, nakoupí je. Díky volbě vzniká mezi dětmi a knihami jiný vztah, poněvadž děti si uvědomují celý proces nákupu a vidí, že se dbá na jejich názory.

³⁰ CHRÁSTOVÁ, Lucie. *Role četby v dětských domovech v České republice*. 2011

2. METODOLOGICKÁ ČÁST

2.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Hlavní cíl této práce je zjistit, jestli vůbec a jak často, čtou děti v dětských domovech a dále porovnat sebrané výsledky s posledním výzkumem dětského čtenářství v České republice *České děti jako čtenáři* z roku 2012.

Byla tedy vybrána stejná cílová skupina – děti ve věku od 9 do 14 let. Vzorek byl získán z pěti dětských domovů a celkem se výzkumu účastnilo 44 dětí.

Vezmeme-li v úvahu předcházející část práce, kde se soustředíme na různé vlivy a faktory ovlivňující dětské čtenářství, dá se očekávat rozdíl ve výsledcích obou výzkumů.

Hlavní otázkou výzkumu je:

- Jaký mají děti z dětských domovů vztah k četbě?

Dalšími výzkumnými otázkami jsou:

- Co si děti myslí o čtení obecně?

Hned na počátku objasníme, jak děti z dětských domovů vnímají smysl čtení.

- Baví je čtení nebo ho berou jako „nutné zlo“?

Nejdříve si ujasníme, jestli dětem přijde čtení zábavné či ne. Z toho totiž bude patrné, jakým směrem se budou ubírat další odpovědi.

- Jak často a co děti čtou?

Tato otázka by mohla pomoci osvětlit, jestli a jaký vliv má na dětské čtenářství fakt, že děti vyrůstají v ústavní výchově.

- Jsou si děti vědomé nabídky knih ve svém okolí?

Zde jde o vztah dětí k veřejným i školním knihovnám – jestli o nich vědí a zda je navštěvují.

2.2 Hypotézy

Víme-li, že na kladný vztah k četbě a rozvoji čtenářství má zásadní vliv rodina, ovlivní to i následující hypotézy. Rodinné prostředí dětem z dětských domovů chybí, ačkoliv se dětské domovy snaží a prosazují tzv. rodinné dětské domovy.

Hlavní hypotéza je, že: Většina dětí z dětských domovů čte méně než jejich vrstevníci vyrůstající v rodinách.

Navazují dílčí hypotézy:

Převážnou většinu dětí z dětských domovů čtení nebaví.

Čtou-li děti v dětských domovech, poté hlavně doporučenou školní četbu četbu.

Převažující počet dětí z dětských domovů nenavštěvuje veřejnou knihovnu.

2.3 Kdo je čtenář?

Chce-li se člověk věnovat tématu dětského čtenářství, časem se nevyhne otázce, zda lze čtenáře vůbec nějak definovat. Významů tohoto slova je totiž několik. Jako o „čtenáři“ se můžeme vyjadřovat o osobě, která:

- umí číst
- chápe čtený text a rozumí mu
- se právě aktivně věnuje čtení

- se zajímá o četbu a literaturu, v těchto oborech se dále rozvíjí
- navštěvuje knihovnu a půjčí si knihu alespoň jednou ročně³¹

2.3.1 Vnitřní faktory ovlivňující čtenářství

Rozvoj čtenářství podléhá mnoha faktorům. Nejvíce jsme se věnovali těm vnějším, poněvadž se zajímáme o vliv prostředí na četbu a jak případně podnítit čtenářství i v nepříznivých podmínkách.

Nicméně následující faktory si alespoň nastíníme:

- typ navštěvované školy: zřejmě nepřekvapí, že děti studující gymnázia čtou více než jiné. Je to zřejmě způsobené tím, že děti na gymnáziích častěji sahají po knize jako po zdroji informací a poučení.
- pohlaví: statistiky ukazují, že častěji čtou děvčata.³² Je to dáno pravděpodobně i obecně jinou strukturou trávení volného času. Dívky se také většinou svědomitěji připravují do školy, a tak mohou mít i z tohoto důvodu ke knihám bližší vztah.
- věk: nehraje v pravidelnosti a frekvenci čtení žádnou důležitější roli. Je to převážně proto, že vytvoří-li si dítě vztah k četbě, tento se již pravděpodobně příliš nezmění.

2.4 Typ výzkumu

Pro tento výzkum byla zvolena empirická kvantitativní metoda. Mezi empirické metody spadají pozorování, měření či experiment. Empirický

³¹ VÁŠOVÁ, Lidmila. *Úvod do bibliopedagogiky*. Praha: Institutu sociálních vztahů. ISBN 80-85866-07-2

³² ČESKÁ SEKCE IBBY [online, cit. 2015/03/05] Dostupné z. http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

výzkum pracuje vždy s konkrétními daty, vede tedy ke konkrétním poznatkům a mohou objektem mohou být jak osoby, tak neživé předměty.

Kvantitativní metody zase spočívají v dedukci. Jde o teoretickou a hypotetickou část, výsledky se následně srovnají s hypotézami a zobecněně se interpretují. Ačkoli má kvantitativní metoda své mínusy (např. může opomenout jiné vlivné faktory) byla vybrána kvůli svým silným stránkám – osloví velkou skupinu lidí a rychle poskytuje přesná data – což se pro tento výzkum velice hodí. Nakonec byl jako vhodná technika zvolen dotazník (příloha A).

2.4.1 Výzkumný vzorek

Vzorek byl vybrán s ohledem na cílovou skupinu (9-14 let) a skutečnost, zda jsou děti schopné číst. Tyto děti byly z dětských domovů, které projevily zájem o spolupráci. Z oslovených domovů se podařilo domluvit s pěti, ve kterých byly dotazníky osobně předány a vyplněny.

Nakonec bylo osloveno padesát dva dětí, některé však ke konci dotazník neodevzdaly, nebo ho nevyplnily správně. Validních dotazníků, z kterých byla nakonec data zpracována, bylo čtyřicet čtyři.

2.4.2 Technika sběru dat

Jako technika byl zvolen již zmíněný písemný dotazník. Byl anonymní a děti uváděly pouze svůj věk (příloha B).

Vzhledem k tomu, že bylo žádoucí navštívit příslušné dětské domovy osobně a dětem tak sprostředkovat osobní přístup k dotazníku, byly vybrány domovy v Jižních Čechách, Středočeském kraji a ve Východních Čechách. Padlo rozhodnutí oslovit pomocí e-mailu všechny dětské domovy z těchto krajů, aby byla větší šance kladných odpovědí. V e-mailu byl uveden důvod výzkumu a souhrnné informace o představě průběhu výzkumu.

Dotazníky byly vypracovány s ohledem na výzkum *České děti jako čtenáři*, byly v něm položeny téměř totožné otázky, aby se výsledky obou výzkumů daly co nejlépe porovnat. Také proto byly otázky pokládány svýběrem z uzavřených odpovědí.

Dotazníky byly prezentovány osobně, vždy se kladl důraz na fakt, že nejde o žádný test a že nejsou dobré ani špatné odpovědi. Dotazník byl sestaven poměrně krátký, aby děti nenudil, a s uzavřenými odpověďmi.

3. ANALYTICKÁ ČÁST

V této části práce analyzujeme výsledky sesbírané během výzkumu mezi dětmi z pěti různých dětských domovů. Pro názornou představu výsledků byly zvoleny koláčové grafy, které jsou opatřeny základní otázkou, možnostmi a uvedením výsledku v procentech.

Dotazník byl koncipován jednoduše s ohledem na potřeby dětí. Skládá se ze sedmi otázek s uzavřenými odpověďmi.

Také uvádíme srovnání s výzkumy *Jak čtou české děti?* z roku 2002 a *České děti jako čtenáři* z roku 2012.

3.1 Otázka č. 1

Co si myslíš o čtení?

První otázka hned na úvod zkoumá, jaký vztah mají děti ke čtení obecně. Zda je baví, je pro ně jen povinností do školy nebo je to nuda a ztráta času.

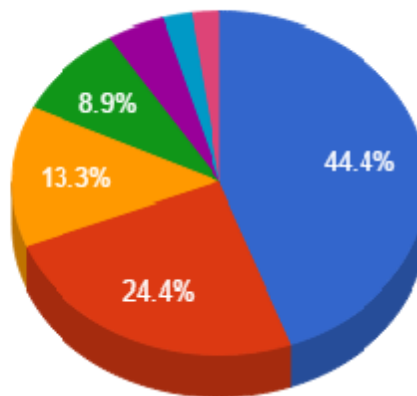
Téměř polovina dětí si uvědomuje, že čtení je důležité pro učení. Překvapivě je toto číslo vyšší, než ve výzkumu *České děti jako čtenáři*, kde tuto možnost uvedlo 27% dotázaných dětí.³³

Stejně rozdílně vnímají děti i zábavnost čtení. V dětských domovech považují děti čtení za zábavné ve čtvrtině případů, v porovnávaném výzkumu však čtení jako zábavu uvádí 47% dětí.³¹

³³ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z:
http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

Co si myslíš o čtení?

- Je důležité pro učení - 44,4%
- Je to zábava - 24,4%
- Je to pro mě jen povinnost - 13,3%
- Čtení je nuda - 8,9%
- Je to ztráta času - 4,4%
- Čtení je zastaralé - 2,2%
- Čtení je trapné - 2,2%

3.2 Otázka č. 2:

Jak často čteš knížky?

Druhá otázka se týkala frekvence čtení knih. Úzce souvisí s první otázkou, poněvadž můžeme snadno předpokládat, že koho čtení příliš nebaví, bude číst méně často.

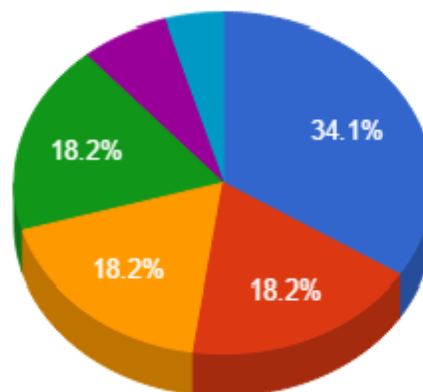
Z výsledků vypývá, že děti v dětských domovech buď čtou denně či několikrát týdně, nebo jen jednou za měsíc, případně skoro vůbec. Prakticky chybí jedinci, kteří by si četli jedenkrát za jeden, dva týdny.

V porovnání s vrstevníky čtou děti z dětských domovů méně často. Ač čtou údajně častěji párkrát do týdne (34,1% proti 29%), téměř dvakrát větší počet dětí téměř vůbec nečte (18,2% proti 10%).³⁴

³⁴ ČESKÁ SEKCE IBBY [online, cit. 2015/03/05] Dostupné z: http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

Jak často čteš?

- Párkrát do týdne - 34,1%
- Denně - 18,2%
- Jednou za měsíc - 18,2%
- Nikdy, skoro vůbec - 18,2%
- Jednou za 14 dní - 6,8%
- Jednou týdně - 4,5%

3.3 Otázka č. 3:

Kolik knížek přečteš za měsíc?

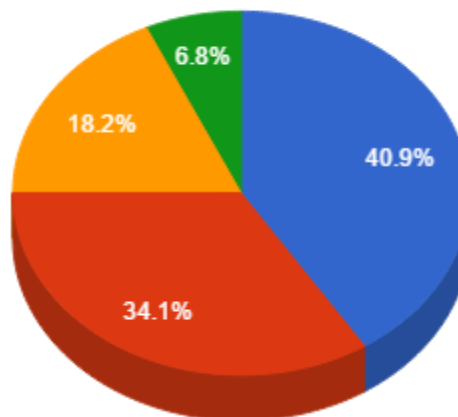
Otázka opět úzce provázaná s předchozími. Je samozřejmé, že pokud dítě čtení baví a čte často, přečte i více knih za měsíc. Srovnáme-li výsledky studií *Jak čtou české děti?* a *České děti jako čtenáři*, zjistíme, že za oněch deset let mezi těmito výzkumy, si české děti v počtu přečtených knih za měsíc pohoršily.

V porovnání s dětmi z dětských domovů je největší procentuální rozdíl v počtu dětí, které přečtou jednu knihu měsíčně – v domovech je to necelých 41%, v rodinném prostředí 48%. O 5% častěji také děti z dětských domovů nepřečtou žádnou knihu za měsíc.³⁵ Ostatní čísla už si jsou velmi podobná.

³⁵ ČESKÁ SEKCE IBBY [online, cit. 2015/03/05] Dostupné z: http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

Kolik knížek přečteš za měsíc?

- Jednu - 40,9%
- Žádnou - 34,1%
- Dvě - 18,2%
- Tři a více 6,8%

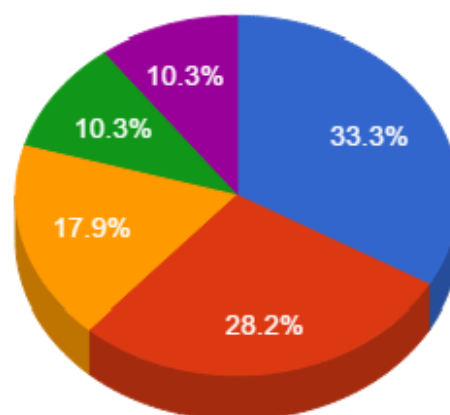
3.4 Otázka č. 4:

Co čteš nejčastěji?

U obou porovnávaných skupin jsou nejčastěji čtené tituly doporučené ze školy, následovány knižními tipy od kamarádů. Zatímco u dětí z rodinného prostředí je ale na třetím místě četba knih z knihovny, děti z dětských domovů dávají přednost knihám, které znají např. z populárních filmů.

Co čteš nejčastěji?

- Doporučenou školní četbu - 33,3%
- To, co mi půjčí kamarádi - 28,2%
- To, co je "in" (z filmů, z reklam) - 17,9%
- Co si najdu v knihovně - 10,3%
- Co najdu na internetu - 10,3%

3.5 Otázka č. 5:

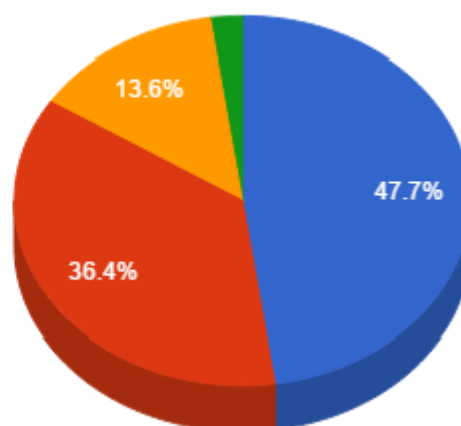
Máte ve škole vlastní knihovnu?

Školní knihovny jsou stále poměrně rozšířené, ale vzhledem k výsledkům výzkumů nejsou příliš navštěvované, ani nenaplnují svůj potenciál jako nejbližšího místa, kam si zajít pro knihy, když je žák nemá doma. Zatímco v roce 2002 ještě 71% dotázaných uvedlo, že ve škole knihovnu mají³⁶, o deset let později již nedokáže říct, zda školní knihovnu mají či ne, přes 50% dětí³⁷.

S vědomím tohoto můžeme pokládat za úspěch, že děti z dětských domovů téměř v polovině případů vědí, že mají školní knihovnu – ačkoliv v ní třeba nikdy nebyly.

Máte ve škole vlastní knihovnu?

- Ano - 47,7%
- Nevím - 36,4%
- Ano, ale nikdy jsem tam nebyl/a - 13,6
- Ano, chodím tam jednou za měsíc - 2,3%

³⁶ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online] cit. Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

³⁷ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z. http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

3.6 Otázka č. 6:

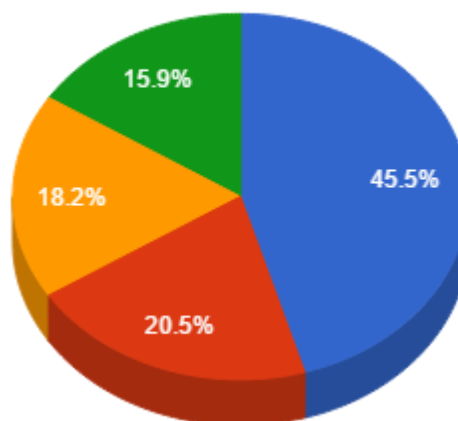
Navštěvuješ veřejnou knihovnu ve vašem městě?

Od roku 2002, tedy od výzkumu *Jak čtou české děti?*, došlo k poklesu tzv. středních návštěvníků knihoven (chodí 1x-2x za měsíc či půl roku).³⁸

Děti z dětských domovů veřejné knihovny prakticky nenavštěvují. Přes 45% dětí uvedlo, že tam nechodí vůbec, pětina dotázaných odpověděla, že do knihovny zavítá jednou za šest měsíců. Pravidelných návštěvníků knihoven je v dětských domovech 15%, podle posledního výzkumu běžné děti chodí do knihovny jednou či dvakrát za měsíc ve 30% případů.³⁹

Chodíš do veřejné knihovny?

- Nechodím tam - 45,5%
- Navštěvuji ji jednou za půl roku - 20,5%
- Byl/a jsem tam jednou - 18,2%
- Ano, chodím tam jednou či dvakrát za měsíc - 15,9%

³⁸ GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online] cit. Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

³⁹ ČESKÁ SEKCE IBBY[online, cit. 2015/03/05] Dostupné z. http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

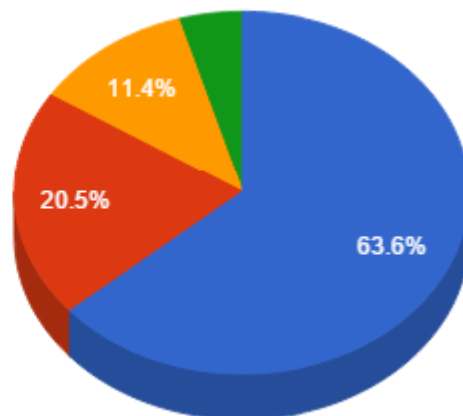
3.7 Otázka č. 7:

Dostáváš někdy knížky jako dárky?

Poslední otázka se týkala knihy, jako formy dárku – tu běžné děti dostávají alespoň občas v 75% případů.³¹ Je ale vidět, že i dětských domovech je kniha oblíbeným dárkem. Dostávají je téměř 2/3 dětí v dětských domovech. Zároveň ale také pětina nevdá, že se jim takovéto dárky vyhýbají.

Dostáváš někdy knížky jako dárky?

- Ano, občas - 63,6%
- Ne a jsem rád/a - 20,5%
- Ano, pravidelně - 11,4%
- Ne, ale rád/a bych - 4,5%

3.8 Ověřování hypotéz

Na základě výsledků a dat, které jsme získali z dotazníků, ověříme stanovené hypotézy.

Hlavní hypotéza:

- *Většina dětí z dětských domovů čte méně, než jejich vrstevníci.*

Tato hypotéza se potvrdila. Děti z dětských domovů čtou méně často a i na množství knih jich přečtou méně.

Navazují dílčí hypotézy:

- *Převážnou většinu dětí z dětských domovů čtení nebaví.*

Tato hypotéza se také potvrdila. Za zábavnou aktivitu označily děti čtení v necelé čtvrtině dotazníků

- *Čtou-li děti v dětských domovech, poté hlavně doporučenou školní četbu četbu.*

I tato hypotéza se ukázala jako pravdivá. Doporučená školní četba tvoří u dětí z dětských domovů třetinu obsahu jejich četby.

- *Převažující počet dětí z dětských domovů nenavštěvuje veřejnou knihovnu.*

Poslední hypotéza se také potvrdila. Téměř polovina dětí uvedla, že do knihovny vůbec nechodí a jen pětina tam byla alespoň jednou za půl roku.

3.9 Teoretická opatření pro podporu čtenářství v dětských domovech

Vodným řešením by mohly být služby dobrovolníků. Stejně jako jsou projekty, kdy dobrovolníci docházejí do nemocnic předčítat pacientům, mohl by podobně nastavený projekt fungovat i v dětských domovech. Děti by pravděpodobně velmi ocenily už samotný zájem o ně, pozornost, kterou by jim dobrovolník věnoval i fakt, že je tam nyní pouze kvůli nim a hodlá se jim plně věnovat.

Samotné předčítání, je pro děti méně namáhavé a lépe se mohou soustředit na děj a rozvíjet tak svou fantasi.

Zajímavý nápad, který již jeden dětský domov realizoval⁴⁰ je společný nákup knih. Děti si mohou vybrat knihy, které je zajímají nebo o kterých slyšely a uzná-li je pracovník za vhodné, nakoupí je. Díky volbě vzniká mezi dětmi a knihami jiný vztah, poněvadž děti si uvědomují celý proces nákupu a vidí, že se dbá na jejich názory.

Nesmíme opomenout ani nové technologie a svět sociálních sítí. Sociální sítě jsou v posledních letech na vrcholu své popularity a není divu, že některé projekty zaměřené na čtenářství si razí cestu i tímto směrem. Akce jsou většinou, samozřejmě, spojené s marketingem a propagací vlastní značky.

Jedna z posledních akcí zaujala velké množství čtenářů svou kreativitou. Šlo o hru pod jménem Knižní šifra, kterou organizovalo nejmenované slovenské nakladatelství. Marketingové oddělení nakladatelství přišlo s jednoduchým a proto geniálním nápadem.

Na svých webových stránkách každý den uveřejnili jeden obrázek znázorňující, velice nejasně, určité literární dílo. Po čtyřicet dní přibýval každý

⁴⁰ CHRÁSTOVÁ, Lucie. *Role četby v dětských domovech v České republice*. 2011

den jeden obrázek a lidé byli motivováni uhodnout každou knihu, která se schovávala za svým výtvarným ztvárněním. Účastníci mohli vyhrát až 126 knih, ale spíše se zdá, že lidi bavila – jako vždy – odvěká touha někoho překonat, pokořit, dokázat, že jste lepší.

Podobný nápad by, jistě modifikovaný pro vhodnou cílovou skupinu, mohl zaujmout i děti v dětských domovech,.

Závěr

V práci se snad podařilo dobře nastínit problematiku čtení a čtenářství v dětských domovech. Není zde problém v materiální sféře – domovy byly velice dobře vybavené a knih měly dostatek, nicméně schází personální kapacity pro větší podporu čtenářství.

Ve dvou navštívených dětských domovech nedávno knihovnu zrušili, ve třetím se k tomu chystají, ve čtvrtém ji nikdy neměli a pouze v pátém knihovna ještě vzdoruje touze po místnosti na hernu.

Knihovny, ať už celé místnosti či police, byly vybaveny knihami od sponzorů, od nejmenovaného knihkupectví, ale většinou knihami z rodin vychovatelů. Mnozí se zmiňovali, že starší děti už tolik neovlivní, ale že mladším, kteří ještě neumějí číst, rádi předčítají.

Nejdůležitější částí práce byl výzkum. Díky němu se nám dostalo zajímavých výsledků, ale také možnosti navštívit domovy přímo a promluvit si jak s dětmi, tak vychovateli. Všichni jevíli o výzkum zájem a vyjádřili přání vidět výsledky.

Výsledky byly pro nás nakonec v celku překvapivé. Ačkoli se potvrdily všechny naše hypotézy, v některých otázkách byly výsledky jaké nebyly očekávány.

Seznam použité literatury

GAVORA, P. *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno : Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-X.

CHALOUPKA, O. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha : Albatros, 1982. 574 s

KOPŘIVA, Pavel et. al. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála, 2006

MARKOVÁ, Alena. Pracovní sešit k MUP. *Česká společnost v novodobé Evropě 1914-1945. Období 1914-1945*

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník oficiální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7376-368-0

ULLRICHOVÁ, Jana. *František Pražák a Ústřední pedagogická knihovna v Brně*. Duha 5, č. 4, s. 11-12., 1991

VĚŘÍŠOVÁ, Irena , KRÜGER Květuše, BĚLINOVÁ Eva a kolektiv: *Kudy vede cesta ke čtenáři?*, GAC, Praha 2007

Elektronické odkazy

ČESKÁ SEKCE IBBY [online, cit. 2015/03/05] Dostupné z: http://www.ibby.cz/images/stories/pdf/cteni_anketa_2014.pdf

GABAL, Ivan, VÁCLAVÍKOVÁ HELŠUSOVÁ, Lenka, *Jak čtou české děti*, 2002[online, cit. 2015/03/05] cit. Dostupné z: <http://www.gac.cz/cz/nase-prace/zakazky-1994-2004>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A

Dotazník je anonymní

Co si myslíš o čtení knížek?

- Je to zábava
- Myslím, že je důležité pro učení
- Je to pro mě jen povinnost
- Myslím, že je to spíš nuda
- Je to pro mě ztráta času
- Čtení mi přijde zastaralé
- Čtení je trochu trapný

Jak často čteš knížky?

- Čtu si denně
- Párkrát týdně
- Tak jednou za týden
- Jednou za 14 dní

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Anna Zvěřinová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: Prezenční

Název práce: Čtení a čtenářské návyky u dětí z dětských domovů

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 37

Celkový počet stran příloh: 8

Počet titulů českých použitých zdrojů: 7

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: Mgr. Zbyněk Němec Ph.D